

IZVJEŠTAJ KOORDINATORA PROGRAMSKOG PODRUČJA ZAŠTITE LJUDSKIH PRAVA U MANDATU 2010. DO 2012. GODINE

Podnesen Izornoj skupštini Sjaja na dan 14. veljače 2012. godine

1. Područje djelovanja

Dana 10. veljače 2010. godine koordinatorom Programskog područja zaštite ljudskih prava imenovan je g. Kristijan Grđan.

Djelovanje koordinatora Programskog područja zaštite ljudskih prava propisano je odredbom iz čl. 28. Statuta. Pored upravne funkcije, koordinator je zaposlen u udruzi temeljem Ugovora o radu na neodređeno vrijeme u provedbi programa „Politika zaštite ljudskih prava osoba s duševnim smetnjama u Republici Hrvatskoj“.

2. Osobe koje su uključene u rad programskog područja

U rad programskog područja u izvještajnom razdoblju uključeni su:

- a) Zrinka Perčin, asistentica voditelja programa „Politika zaštite ljudskih prava osoba s duševnim smetnjama“, koja također izvršava i upravnu funkciju koordinatorice programskog područja resocijalizacije i socijalne inkluzije;
- b) Lovorka Kušan, dipl. iur., odvjetnica koja zastupa korisnike Sjaja u postupcima pred sudovima, daje recenzije za publikacije, sudjeluje na javnim manifestacijama i sudjeluje u izradi ustavnosudskih inicijativa te komunikaciji sa međunarodnim instrumentima zaštite ljudskih prava;
- c) dr.sc. Ivana Radačić, dipl. iur., konzultantica za praksu Europskog suda za ljudska prava po pitanju poslovne sposobnosti;
- d) Mario Perčin u svojstvu programskog suradnika, blagajnika i administratora.

Troškovi rada drugih osoba koje sudjeluju u radu programskog područja zaštite ljudskih prava pokriveni su putem Ugovora o autorskom djelu, dok se odvjetnički troškovi pokriveni su na temelju Odvjetničke tarife.

Glavni donator programskog područja zaštite ljudskih prava jest Institut otvoreno društvo koji financira trogodišnji program „Politika zaštite ljudskih prava osoba s duševnim smetnjama“. Partnerstvo s Institutom za javne financije zaključeno je tijekom 2011. godine s obzirom da je zajednički projekt „Partnerstvo za socijalnu uključenost“, koji je financirala Europska komisija, uspješno dovršen. Od početka 2012. godine programsko područje dijelom sufinancira Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva kroz institucionalnu podršku za najam i pokrivanje uredskih troškova.

3. Političke aktivnosti

3.1. Reforma sustava socijalne skrbi

Krajem 2010. godine tadašnje Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi pozvalo je predstavnike/ce udruge Sjaj da sudjeluju u radu podskupine za izradu dijela Zakona o socijalnoj skrbi. Inicijalno je Vlada Republike Hrvatske planirala uvesti u sustav socijalne skrbi novo pravo za osobe s invaliditetom, tzv. inkluzivni dodatak i time zamijeniti postojeća prava na doplatak za pomoć i njegu te pravo na osobnu invalidninu.

Predstavnici udruge Sjaj, koordinatori Kristijan Grđan i Zrinka Perčin, snažno su se protivili zamjeni sustava prava, s obzirom da pravo na inkluzivni dodatak nije bilo razrađeno na način da kroz njega korisnici mogu ostvarivati prava na novčani iznos koji se ostvarivao do tada, a njegovim uvođenjem postojeći korisnici izgubili bi sva prava iz sustava socijalne skrbi. Stoga se udruga Sjaj zalagala za donošenje prijelazne odredbe u Zakonu o socijalnoj skrbi kojom se omogućava da postojeći korisnici mogu zadržati stečena prava iz tog Zakona, za što je imala i podršku Pučkog pravobranitelja. Nadalje, udruga se zalagala da se pravo na tzv. inkluzivni dodatak uredi posebnim propisom, s obzirom da takav dodatak ne bi smio biti vezan uz imovinski i prihodovni cenzus korisnika, što je dijelom i prihvaćeno iako je temelj samog prava i dalje ostao u Zakonu o socijalnoj skrbi.

Udruga Sjaj upozorila je Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi i na neravnopravnost među korisnicima koji ostvaruju pravo na osobnu invalidninu zbog dobnog ograničenja koje je propisivalo da pravo mogu ostvariti samo oni korisnici kojima je invaliditet utvrđen prije 18. godine života. Tu smo ukazali i na odluku Ustavnog suda u predmetu br. U-I/4170/2004 od 29. rujna 2010. godine kojom je ukinuta odredba iz čl. 55. tadašnjeg Zakona o socijalnoj skrbi u dijelu koji glasi: „ako je takvo oštećenje ili bolest nastala prije 18. godine života.“

Rad radne skupine dovršen je do početka 2011. godine. Na žalost, iako smo radu radne skupine doprinijeli konkretnim prijedlozima, odnos Ministarstva zdravstva i socijalne skrbi prema našem sudjelovanju nije bio obostran pa tako nikada nismo bili niti informirani o tome na koji način će se, ako uopće, prihvatiti naše sugestije. Tek smo donošenjem novog Zakona o socijalnoj skrbi utvrdili da su neke sugestije bile prihvaćene, ponajviše vezano uz katalog prava na novčane naknade u sustavu socijalne skrbi.

Dana 2. lipnja 2011. godine na snagu je stupio novi Zakon o socijalnoj skrbi. Sadržaj prava na osobnu invalidninu je poboljšán na način da se utvrdilo da to pravo ostvaruju korisnici kojima je novčana pomoć potrebna za uključivanje u život zajednice, dakle radi se o pravu koje ne služi samo za zadovoljavanje osnovnih životnih potreba. Također, pravo na pomoć za uzdržavanje i pravo na osobnu invalidninu nisu međusobno isključujući, pa korisnici mogu ostvariti kumulativno oba prava. Poboljšana su i pravila u vezi imovinskog i prihodovnog cenzusa, tako da pravo na osobnu invalidninu mogu ostvariti i korisnici koji do određene vrijednosti imaju neku imovinu ili prihode. Ukinuta je i dobná granica, pa prema tome sada pravo mogu ostvariti svi korisnici bez obzira na vrijeme kada je invalidnost utvrđena. Loša karakteristika zakonske odredbe vezane uz pravo na osobnu invalidninu jest to što postoji nejednakost među korisnicima u odnosu na prihodovni cenzus, pa tako korisnici koji ostvaruju mirovinu do iznosa od 2.263,00 kn mjesečno mogu ostvarivati i pravo na osobnu

invalidninu, ali oni koji rade po bilo kojoj osnovi ne mogu ostvarivati to pravo ako im mjesečni iznos prelazi iznos od 1.250,00 kn odnosno svaki manji iznos umanjuje iznos osobne invalidnine.

Smjenom vlasti 4. prosinca 2011. godine najavljeno je i donošenje novog Zakona o socijalnoj skrbi u cijelosti te je u tu svrhu Ministarstvo socijalne politike i mladih formiralo radnu skupinu. Ovaj puta, udruga Sjaj nije bila pozvana da se priključi radu radne skupine. Međutim, udruga je dana 16. siječnja 2012. godine dostavila pomoćnici ministrice gđi. Ivi Prpić preporuke za izradu novog zakonodavnog okvira, koje su dodane ovom izvještaju.

3.2. Reforma kaznenog zakonodavstva

Tijekom 2010. godine Ministarstvo pravosuđa Republike Hrvatske uputilo je javnosti poziv za dostavljanje komentara na prijedlog novih odredaba Kaznenog zakona.

Dana 13. prosinca 2010. godine udruga Sjaj dostavila je Ministarstvu pravosuđa komentare u vezi tadašnjeg nacrtu Kaznenog zakona koji je bio dostupan javnosti putem web stranica Ministarstva pravosuđa, kako slijedi:

- našli smo problematičnom terminologiju koja je korištena u zakonskom tekstu, jer se govorilo o osobama sa „tjelesnim ili psihičkim nedostacima“ te je preporučila da se radije koristi termin „zdravstvenog stanja“;
- predložili smo da se kao teži oblik kaznenog djela povrede dužnosti uzdržavanja propiše postupanje roditelja koji izbjegava dužnost uzdržavanja svojeg odraslog djeteta koje zbog bolesti, mentalnog ili tjelesnog oštećenja nije sposobno za rad, kako mu tu obavezu stavlja čl. 210. st. 3. Obiteljskog zakona;
- predložili smo da se za kaznena djela tjelesne ozljede omogući progon po službenoj dužnosti ako je oštećenik osoba lišena poslovne sposobnosti, s obzirom da je po dotadašnjoj praksi bilo nemoguće očekivati da bi skrbnik koji je fizički zlostavljao štíćenika sam protiv sebe podigao privatnu tužbu za kazneno djelo tjelesne ozljede.

Dana 21. travnja 2011. godine sudjelovali smo na javnoj raspravi o nacrtu prijedloga novog Kaznenog zakona te smo tada upoznati da je većina naših sugestija prihvaćena te smo dana 22. travnja 2011. godine Ministarstvu pravosuđa uputili dodatne komentare vezane uz normotehnički sklad predloženog zakona.

Dana 21. listopada 2011. godine Hrvatski sabor usvojio je novi Kazneni zakon (NN, 125/11). Taj će zakon na snagu stupiti 1. siječnja 2013. godine. Pregledom zakonskog teksta utvrdili smo da je naša inicijativa pred Ministarstvo pravosuđa bila uspješna iz slijedećih razloga:

- a) u pogledu terminologije nije prihvaćen naš prijedlog da se „tjelesni ili psihički nedostaci“ zamijene riječima „zdravstvenog stanja“, međutim prihvaćeni su razlozi za promjenu termina pa je uvedena nova i zadovoljavajuća terminologija „teže tjelesne ili duševne smetnje“ te „invaliditeta“;
- b) u čl. 172. st. 2. Kaznenog zakona propisano je teže kazneno djelo povrede dužnosti uzdržavanja ako se radi o uzdržavanju osobe koja zbog bolesti, mentalnog ili tjelesnog oštećenja nije sposobna za rad, za što je propisana kazna zatvora do tri godine;

- c) sva kaznena djela koja su počinjena protiv neke osobe na temelju njene ranjivosti zbog teže tjelesne ili duševne smetnje ili invaliditeta progone se po službenoj dužnosti;
- d) normotehnički je zakonski tekst usklađen sukladno našim preporukama.

Udruga Sjaj će s približavanjem datuma stupanja na snagu Kaznenog zakona objaviti na svojim web stranicama informacije o kaznenim djelima kojima su posebno zaštićene osobe s duševnim smetnjama. Također, u svojem će radu na pojedinim predmetima udruga Sjaj koristiti i odredbe Kaznenog zakona kroz podnošenje kaznenih prijava onda kada budu postojale osnove sumnje da je na štetu osoba s duševnim smetnjama počinjeno kakvo kazneno djelo, čime će se doprinijeti i razvoju kazneno-pravne prakse u ovom području.

3.3. Reforma sustava skrbništva za odrasle osobe

Od početka rada na problematici prava osoba s duševnim smetnjama još 2004. godine, udruga Sjaj kontinuirano se zalaže za reformu sustava skrbništva za odrasle osobe. U Republici Hrvatskoj trenutno je u potpunosti lišeno poslovne sposobnosti najmanje 15.761 osoba i takva je praksa protivna čl. 12. Konvencije o pravima osoba s invaliditetom.

Dana 23. veljače 2010. godine koordinator Kristijan Grđan sudjelovao je na 45. otvorenoj sjednici Odbora za Ustav, Poslovnih i politički sustav Hrvatskog sabora gdje je u pogledu aktualnih promjena Ustava Republike Hrvatske predložio da se Ustavom omogući pravo glasa osobama bez poslovne sposobnosti. Tu inicijativu podržala je prof. dr. sc. Dubravka Hrabar sa Katedre za Obiteljsko pravo Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, koja je naglasila da recentni europski dokumenti imaju pozitivan odnos prema osobama lišenim poslovne sposobnosti.

Nakon studijskog posjeta Ujedinjenom Kraljevstvu u siječnju 2010. godine, udruga Sjaj izradila je prijedlog Zakona o poslovnoj sposobnosti na temelju zakonodavstva iz Ujedinjenog Kraljevstva, uz koji je objavila i pravnu analizu o praksi Europskog suda za ljudska prava u predmetima koji se tiču osoba lišenih poslovne sposobnosti autorice, pravnice dr. sc. Ivane Radačić. Dana 10. lipnja 2010. godine održan je u Europskom domu okrugli stol na kojem je predstavljen naveden zakonski prijedlog, a na okruglom stolu su pored koordinatora Sjaja Kristijana Grđana i Zrinke Perčin izlaganja održali/e:

- gđa. Marijana Gabler-Čižmek, sutkinja Općinskog građanskog suda u Zagrebu, R1 odjel;
- prof. dr. sc. Aleksandra Korać-Graovac, Katedra za obiteljsko pravo Pravnog fakulteta u Zagrebu;
- dr. sc. Ivana Radačić, Institut društvenih znanosti „Ivo Pilar“;
- Lovorka Kušan, odvjetnica
- Damjan Janjušević, izvršni direktor Udruge za samozastupanje te
- Senada Haličević, predsjednica Udruge za samozastupanje.

Zakonski prijedlog nije se učinio prihvatljivim predstavnicima vlasti s obzirom na to da je hrvatskom zakonodavstvu bliže kontinentalno nego anglo-saksonsko pravo, međutim, raspravljani su različiti modeli koji su tim prijedlogom opisani koji bi se mogli uvesti u hrvatsko zakonodavstvo kako bi se poboljšali propisi i uskladili sa zatjevima Konvencije o pravima osoba s invaliditetom.

Koordinator Kristijan Grđan sudjelovao je od 29. travnja do 3. svibnja 2011. godine na međunarodnoj konferenciji o poslovnoj sposobnosti održanoj u Vancouveru, Kanada. Na konferenciji je sudjelovao u ime Odbora za ljudska prava osoba s invaliditetom UN-a, član tog odbora g. Gabor Gombos uz druge uvažene stručnjake i zaštitnike ljudskih prava te je zaključeno da interpretacija čl. 12. Konvencije o pravima osoba s invaliditetom traži od zemalja koje su Konvenciju ratificirale da napuste sustav supstitucijskog donošenja odluka (skrbništvo i tutorstvo) za osobe s invaliditetom te da omoguće sustav podrške u donošenju odluka za osobe koje imaju poteškoća sa donošenjem odluka.

Dana 4. i 5. listopada 2011. godine udruga Sjaj sudjelovala je na međunarodnoj konferenciji o raskoraku između Konvencije o pravima osoba s invaliditetom te prakse lišavanja poslovne sposobnosti, koju je organizirala u Šibeniku Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom. Pored izlaganja o praksi rada na slučajevima udruge Sjaj, udruga je također doprinijela i izradom članka za Zbornik radova konferencije.

Između 19. i 21. studenog 2011. godine koordinator Kristijan Grđan sudjelovao je na međunarodnoj radionici Fondacija „Otvoreno društvo“ u Madridu koja je sa užitim timom međunarodnih stručnjaka održana na temu razvoja sustava podrške pri odlučivanju kao alternativni za sustav skrbništva za odrasle osobe.

S obzirom da je 2011. godina bila izborna godina, udruga Sjaj posebno se angažirala oko biračkog prava osoba kojima je ograničena poslovna sposobnost, kako osobe potpuno lišene poslovne sposobnosti u Republici Hrvatskoj nemaju pravo glasa. Dana 4. listopada 2011. godine na konferenciji u Šibeniku udruga Sjaj najavila je da će povodom Svjetskog dana mentalnog zdravlja javnom manifestacijom Ludi Pride 2011 „Biračko pravo za sve“ upozoriti na kršenje biračkog prava osoba s invaliditetom te Ustavnom sudu Republike Hrvatske podnijeti prijedlog za ocjenu ustavnosti odredaba Zakona o popisima birača koje brane upis osoba potpuno lišenih poslovnih sposobnosti. Tom prilikom pozvali smo sve zainteresirane da nam se pridruže u inicijativi. Dana 10. listopada 2011. održali smo javnu manifestaciju Ludi Pride 2011 „Biračko pravo za sve“, a ustavnosudskoj inicijativi pridružila se Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom.

Dana 17. studenog 2011. Odbor ministara EU donio je Preporuku CM/Rec(2011) zemljama članicama o sudjelovanju osoba s invaliditetom u političkom i javnom životu. Na temelju te Preporuke, dana 19. prosinca 2011. Venecijanska komisija donijela je Interpretativnu deklaraciju o Kodeksu dobre prakse u izbornim pitanjima. Oba dokumenta, iako nisu obavezujuća, imaju pozitivan pristup u omogućavanju osoba s invaliditetom da koriste aktivno i pasivno biračko pravo. Također, Ustavni sud Republike Hrvatske u svojoj praksi često slijedi principe Venecijanske komisije, što znači da bi navedena Interpretativna deklaracija mogla biti dobra osnova za ispitivanje ustavnosti izbornog zakonodavstva vezanog uz ograničenje biračkog prava osobama s invaliditetom.

Stoga je udruga Sjaj odlučila pokrenuti još jednu ustavnosudsku inicijativu te je izradila prijedlog za ocjenu ustavnosti Zakona o izborima zastupnika u Hrvatski sabor kako bi Ustavni sud ocijenio da li su odredbe kojima se ograničenjem poslovne sposobnosti sprječava korištenje aktivnog i pasivnog biračkog prava u skladu sa Ustavom Republike Hrvatske. Tu

inicijativu udruga Sjaj podnijet će s Pravobraniteljicom za osobe s invaliditetom te 9 organizacija civilnog društva iz Zagovaračke mreže, kako slijedi:

- GONG;
- Udruga za samozastupanje;
- Kuća ljudskih prava;
- B.a.B.e.;
- Centar za mirovne studije;
- Koalicija udruga u zdravstvu;
- Autonomna ženska kuća Zagreb;
- CESI – Centar za edukaciju, savjetovanje i istraživanje; te
- Forum za slobodu odgoja.

Inicijativa Ustavnom sudu RH bit će upućena do kraja veljače 2012.

3.4. Istraživanje procesa deinstitucionalizacije u Hrvatskoj

Tijekom 2009. i 2010. godine udruga Sjaj pružila je tehničku i stručnu podršku međunarodnoj organizaciji Human Rights Watch u provedbi istraživanja o procesu deinstitucionalizacije osoba s invaliditetom, ponajviše osoba s duševnim smetnjama i/ili intelektualnim teškoćama u Hrvatskoj. Istraživanje je rezultiralo objavom izvješća „Kad jednom uđeš, više nikada ne iziđeš!“ koje je u elektroničkom obliku publicirano na web stranici udruge Sjaj.

3.5. Monitoring psihijatrijskih ustanova i domova socijalne skrbi

Između 14. i 25. lipnja 2010. godine udruga Sjaj sudjelovala je kao partnerska organizacija u radu međunarodnog tima stručnjaka koji su pratili stanje prava osoba koje su smještene u psihijatrijskim ustanovama i domovima socijalne skrbi u Hrvatskoj, a kojeg je organizirao Mental Disability Advocacy Center (MDAC) iz Budimpešte. Multidisciplinarni tim monitora uključivao je odvjetnike iz područja ljudskih prava, jednog doktora medicine, psihijatrijsku sestru, specijalista za politiku mentalnog zdravlja, nastavnika za osobe s posebnim potrebama, aktiviste za ljudska prava i bivše i trenutne korisnike usluga u području mentalnog zdravlja. Tim monitora činili su, po abecednom redu: Maša Anišić, Vanja Bakalović, Ngila Bevan, Yana Buhner Tavanier, Gavin Garman, Kristijan Grđan, Sarah Green, Victoria Lee, Mario Malicki i Georgiana Pascu. Svaki posjet monitora trajao je jedan dan i u većini njih sudjelovalo je najmanje šest članova tima.

Monitoringom su obuhvaćene slijedeće psihijatrijske ustanove i domovi socijalne skrbi:

- 1) Psihijatrijska bolnica „Sveti Ivan“ u Zagrebu;
- 2) Psihijatrijska bolnica „Dr. Ivan Barbot“ u Popovači;
- 3) Psihijatrijska bolnica Ugljan;
- 4) Psihijatrijska bolnica Rab;
- 5) Dom socijalne skrbi za odrasle psihički bolesne osobe Loborgrad;
- 6) Dom socijalne skrbi za odrasle psihički bolesne osobe „Nada“ u Vojniću;
- 7) Dom socijalne skrbi za odrasle psihički bolesne osobe Osijek i podružnica u Čepinu;
- 8) Dom socijalne skrbi za odrasle psihički bolesne osobe Zagreb, Radna jedinica Mirkovec.

Monitoriranje prava osoba koje se nalaze u navedenim ustanovama provedeno je prema standardiziranim indikatorima koji prate principe nacionalnih i međunarodnih pravnih izvora za zaštitu ljudskih prava. Svaki član tima monitora vodio je vlastite bilješke prema setu navedenih indikatora i te bilješke dostavio MDAC-u. U rujnu 2010. godine, tim monitora održao je u Budimpešti dvodnevni sastanak na kojem je sudjelovao i koordinator Kristijan Grđan, gdje su raspravljani rezultati istraživanja i utvrđen način izrade izvješća te njegovog publiciranja. Dogovoreno je da će nositelji istraživanja biti MDAC i udruga Sjaj.

Povratne informacije o konkretnim problemima dane su svakoj ustanovi u listopadu 2010., a u kolovozu 2011. poslali smo svim monitoriranim ustanovama prvi nacrt izvješća na hrvatskom jeziku. Ustanovama je dano mjesec dana za sastavljanje komentara na nacrt te smo povratne informacije dobili od pet ustanova.

Dana 20. listopada 2011. u Europskom informacijskom centru u Zagrebu predstavljeno je izvješće sa rezultatima istraživanja s naslovom „Daleko od očiju...“. U predstavljanju su sudjelovali koordinatori Kristijan Grđan i Zrinka Perčin, predstavnice MDAC-a, predstavnice ureda Pravobraniteljice za osobe s invaliditetom, prof. dr. sc. Marija Definis-Gojanović – članica Odbora za prevenciju torture Vijeća Europe i dr. Mario Malicki sa Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Splitu te predstavnici monitoriranih institucija. Koordinator Kristijan Grđan i MDAC dali su izjave za medije, a događaj su prenijele i različite televizije.

Izvješće na hrvatskom i engleskom jeziku objavljeno je u elektroničkom obliku na web stranicama udruge Sjaj.

3.6. Koalicija za život u zajednici

U veljači 2010. godine udruga Sjaj suosnovala je Koaliciju za život u zajednici koju čini još 6 organizacija civilnog društva i jedna ustanova, a to su:

1. Centar za ljudska prava
2. Udruga za promicanje inkluzije
3. Udruga za samozastupanje
4. Hrvatski savez slijepih
5. Udruga Puž
6. Udruga Dodir
7. Udruga za pružanje jednakih mogućnosti.

Misija Koalicije jest promovirati vrijednosti čl. 19. Konvencije o pravima osoba s invaliditetom pred političkim dionicima koji su odgovorni za osiguravanje prava osoba s invaliditetom na život u zajednici.

Udruga Sjaj sudjeluje na provedbi projekta „Zajednica za sve“ koji financiraju Fondacije „Otvoreno društvo“ te je u sklopu tog projekta do sada sudjelovala na niz sastanaka sa predstavnicima političkih stranaka i predstavnicima lokalne-regionalne samouprave.

3.7. Zagovaračka mreža (Platforma 112)

Tijekom 2011. godine udruga Sjaj podržala je Platformu 112 sa zahtjevima organizacija civilnog društva za praćenje pristupa Hrvatske Europskoj uniji i ispunjenja zahtjeva poglavlja

23. pregovora o pristupanju – pravosuđe i temeljna prava. Iz te Platforme izrasla je Zagovaračka mreža organizacija civilnog društva putem koje udruga Sjaj prima važne informacije o političkim kretanjima te koristi resurse mreže za provedbu vlastitih inicijativa.

3.8. Ostale aktivnosti

Dana 24. ožujka 2010. godine, Europska koalicija za život u zajednici organizirala je jednodnevni seminar o korištenju europskih strukturalnih fondova u Centralnoj i Istočnoj Europi s naslovom „Financiranje isključenosti kroz promociju uključenosti? – Korištenje EU fondova za održavanje institucionalizacije osoba s invaliditetom“ koja je održana u Bruxellesu. Konferenciji je ispred udruge Sjaj nazočio programski suradnik Mario Perčin.

Dana 9. prosinca 2011. godine, programski suradnik Mario Perčin sudjelovao je ispred udruge Sjaj na jednodnevnom seminaru Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu s naslovom „Etika u psihijatriji“. Uz g. Perčina, na seminaru je kao predavač sudjelovao i prof. dr. sc. Vlado Jukić, ravnatelj Klinike za psihijatriju „Vrapče“ u Zagrebu. Seminar je pokazao veliki interes studenata i dobar je primjer destigmatizacijske prakse.

4. Direktan rad s korisnicima i postupanje na vlastitu inicijativu

U izvještajnom razdoblju intenziviran je direktan rad s korisnicima. On se sastoji od pružanja različitih vrsta asistencije osobama s duševnim smetnjama i/ili članovima njihovih obitelji u prevladavanju teškoća vezanih uz ostvarivanje prava i socijalno uključivanje. Asistencijske intervencije provode se u uredu Sjaja ili terenski; u domovima socijalne skrbi, psihijatrijskim ustanovama, udomiteljskim obiteljima, odnosno vlastitom domu osobe. S obzirom na složenost predmeta, većinom se intervencije pružaju u direktnom kontaktu s osobom, rjeđe se radi o savjetovanju putem telefona ili informiranju putem elektroničke pošte.

U direktan rad s korisnicima uključene su koordinatorica Zrinka Perčin, odvjetnica Lovorka Kušan te Pravna klinika Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (v. poglavlje 5.1.). S obzirom da udruga Sjaj ne pruža pravnu pomoć u generalnom smislu osobama s duševnim smetnjama, korisnici prolaze kroz postupak selekcije prije no što se donese odluka o pružanju odvjetničke pomoći na teret sredstava udruge. U pravilu se radi o pravnim predmetima koji su od strateškog značenja za poboljšanje pravnog položaja osoba s duševnim smetnjama, dakle onima koji doprinose razvoju sudske prakse ili promjenama zakonskog okvira.

U izvještajnom periodu, kroz programsko područje obrađeno je 30 novih korisnika. Tome treba pridodati još 10 korisnika koji se vode još iz 2008., 2009. te početka 2010. godine. Za sve je korisnike u izvještajnom razdoblju učinjeno sveukupno 186 različitih intervencija.

Na dan podnošenja Izvještaja u programskom području je otvoreno 28 predmeta, a zaključeno ih je 12. Kriterij za zaključenje predmeta je protok vremena od 6 mjeseci nakon što je dobivena posljednja informacija o njegovom rješenju ili je to bilo zadnji puta kada je s osobom ostvaren kontakt. U pravilu se radi o uspješno riješenim predmetima, dakle da je osoba koja se obratila za pomoć uspjela ostvariti svoja prava, a u nekim predmetima bi osoba odustala od poduzimanja bilo kakvih pravnih postupaka i ne bi se nadalje obraćala

udruzi za pomoć. U izvještajnom razdoblju jedan zaključen predmet je ponovo otvoren s obzirom da se obratila ista osoba radi ostvarivanje druge vrste prava – prava iz sustava socijalne skrbi. Velik broj otvorenih predmeta opravdan je povećanim brojem novih korisnika, ali i činjenicom da su mnogi pravni postupci dugotrajni.

U 2011. godini vidljiv je značajan porast predmeta vezanih uz ostvarivanje prava iz socijalne skrbi, s obzirom da se udruzi za pomoć obratilo 15 novih korisnika. To je plativo činjenici da su nastupile pozitivne promjene u Zakonu o socijalnoj skrbi u vezi ostvarivanja prava na osobnu invalidninu te su korisnici koji ranije nisu mogli ostvariti to pravo zatražili od udruge pomoć u ostvarivanju tog prava prema novim propisima.

4.1. Primjeri slučajeva iz prakse

4.1.1. Zaštita od diskriminacije u području rada i pravo na profesionalnu rehabilitaciju

Od 29. rujna 2009. godine u programskom području zaštite ljudskih prava pruža se podrška korisnici M.R. (46) u građanskom sporu za zaštitu od diskriminacije. Postoji osnovana sumnja da je poslodavac gđi. M.R. nezakonito otkazao Ugovor o radu zbog diskriminatorne predodžbe o njezinoj radnoj nesposobnosti. Naime, iako je poslodavac bio dužan zaposliti gđu. M.R. na drugom odgovarajućem radnom mjestu, nakon što joj je Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje odredio invalidsku mirovinu zbog profesionalne nesposobnosti za rad, poslodavac je uručio radnici osobno uvjetovani otkaz Ugovora o radu tvrdeći da osoba s duševnom bolešću nije sposobna za obavljanje bilo koje vrste posla niti se može osposobiti za rad.

Udruga je s korisnicom sklopila Sporazum kojim je definirala zajednička prava i obaveze tijekom sudskog postupka, te je na teret sredstava udruge korisnici pruženo odvjetničko zastupanje pred sudom. Iako je po Zakonu o suzbijanju diskriminacije bila ovlaštena uključiti se kao umještač u navedeni sudski postupak, udruga nije iskoristila tu ovlast, s obzirom da nije imala dodatne argumente kojima već tužiteljica nije raspolagala te da je bila uključena u razradu strategije za sudski postupak. Udruga je, međutim, uz suglasnost uređujuće sutkinje, prisustvovala u svojstvu javnosti raspravama pred sudom te je ocijenila da se postupak vodio korektno. Glavna rasprava je u predmetu dovršena i čeka se prvostupanjska presuda.

Korisnica M.R. je u međuvremenu, za svo vrijeme trajanja nezaposlenosti, prijavljena u evidenciji Hrvatskog zavoda za zapošljavanje (HZZ). Neutvrđenog datuma, krajem 2010. godine, korisnica je HZZ-u podnijela zahtjev za ostvarivanje prava na profesionalnu rehabilitaciju kako bi joj se odredili poslovi koje je sposobna obavljati uz preostalu radnu sposobnost. Korisnica je taj zahtjev osobno predala savjetnici u HZZ-u te je, nakon nekog vremena, bila pozvana da se odazove procjeni radne sposobnosti. Dana 8. travnja 2011. godine Odsjek za profesionalno usmjeravanje i obrazovanje HZZ-a, Područna služba Z. donio je „mišljenje“ kojim utvrđuje popis kontraindikacija kod gđe. M.R. Tim „mišljenjem“, gđa. M.R. oglašena je praktički nesposobnom za obavljanje bilo koje vrste posla, s obzirom da je zaključeno, među ostalim da ne može „odgovarati za svoj ili tuđi život“, a popis poslova koje je sposobna obavljati nije naveden. Korisnica se na to mišljenje nije mogla žaliti s obzirom da HZZ nije donio rješenje kako to propisuju postupovne odredbe Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom te Zakona o općem upravnom postupku.

Postupak udruge u vezi HZZ-a

Udruga je nakon razgovora sa korisnicom te nakon pregleda dokumentacije utvrdila da HZZ nije, sukladno čl. 7. Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji korisnici donio odgovarajuće rješenje već „mišljenje“ na koje se ona, s obzirom na izostanak propisane forme, nije mogla žaliti pa da joj je tako postupkom nadležnog državnog tijela povrijeđeno ustavno pravo na žalbu (čl. 18. st. 1. Ustava RH). Uz suglasnost korisnice, po pitanju rješavanja tog dijela predmeta, udruga je poduzela slijedeće:

1. Dana 23. lipnja 2011. godine uputila pritužbu na postupanje HZZ-a u predmetu korisnice M.R. Pravobraniteljici za osobe s invaliditetom;
2. Dana 7. srpnja 2011. zaprimila odgovor Pravobraniteljice za osobe s invaliditetom na koji je dostavila očitovanje s pojašnjenjima uz pritužbu dana 29. srpnja 2011.;
3. Dana 11. kolovoza 2011. HZZ je uputio Pravobraniteljici za osobe s invaliditetom očitovanje u predmetu M.R. da ona nije podnijela zahtjev za profesionalnu rehabilitaciju pa da slijedom toga nije niti mogao donijeti rješenje sukladno čl. 7. Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji već joj je dostavljeno mišljenje na temelju čl. 6. istog Zakona.

Kako je Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom uputila HZZ-u zahtjev da joj se dostavi preslika dokumentacije koja se o M.R. u toj područnoj službi vodi, to je korisnici HZZ uputio poziv na sastanak na koji se ona odazvala 22. kolovoza 2011. godine. Na tom sastanku službenica HZZ-a upoznala je M.R. sa zahtjevom Pravobraniteljice te joj sugerirala da bi bilo najbolje da zabrani dostavu medicinske dokumentacije Pravobraniteljici, za što je M.R., imajući povjerenje u službenicu HZZ-a kao službenu osobu, potpisala poseban dokument kojim se zabranjuje slanje njezine medicinske dokumentacije. Na temelju toga, HZZ je odbio dostaviti Pravobraniteljici dokumentaciju koja je vezana uz predmet M.R. o čemu je Pravobraniteljica obavijestila udrugu Sjaj.

4. Dana 12. rujna 2011. godine udruga je sa korisnicom obavila neposredan razgovor iz kojeg je utvrdila da korisnica M.R. ima poteškoća u snalaženju kada se obraća institucijama, da bezuvjetno vjeruje svemu što kažu službene osobe te da je kritične zgrade 22. kolovoza 2011. godine u HZZ-u bila zavedena sugestijom službenice da je najbolje da se njena medicinska dokumentacija nikuda ne šalje. Korisnica je naglasila da joj nije jasno zašto HZZ nije Pravobraniteljici tada dostavio preostalu dokumentaciju, s obzirom da se njezina zabrana odnosila samo na medicinsku dokumentaciju te da ju službenica HZZ-a nije upozorila da preostala dokumentacija neće biti poslana Pravobraniteljici kao niti da Pravobraniteljica neće moći postupati u rješavanju opisanog predmeta ako joj ta dokumentacija ne bude bila dostavljena. Udruga je korisnici pomogla sačiniti pisanu izjavu o okolnostima događaja u HZZ-u te o suglasnosti Pravobraniteljici za osobe s invaliditetom da zatraži o njoj cjelokupnu dokumentaciju iz HZZ-a.

5. Dana 12. rujna 2011. godine udruga se ponovo s predstavkom obratila Pravobraniteljici za osobe s invaliditetom te priložila izjavu korisnice M.R. koja je sačinjena i vlastoručno potpisana istog dana. Pravobraniteljici je, također, sugerirano da izravno stupi u kontakt s korisnicom M.R. te da kroz neposredan razgovor utvrdi odlučne činjenice i pribavi izričitu suglasnost za postupanje i pribavljanje odgovarajuće dokumentacije.

Udruga je komentirala i očitovanje HZZ-a od 11. kolovoza 2011. godine te navela kako se odredba iz čl. 6. Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji ne može provoditi odvojeno od odredbe iz čl. 7. istog Zakona, kao niti odvojeno od drugih odredaba tog Zakona, pa da se niti postupci vezani uz ostvarivanje prava na profesionalnu rehabilitaciju ne mogu provoditi na način koji nije propisan tim Zakonom. Jednako tako, ako korisnica M.R. nije podnijela zahtjev za profesionalnu rehabilitaciju, kako je to u svojem očitovanju tvrdio HZZ, onda tada isti nije bio niti ovlašten pokretati bilo kakav postupak prema M.R. S obzirom da je „mišljenje“ koje je doneseno o radnoj sposobnosti M.R. doneseno protivno procesnim pravilima rečenog Zakona. Udruga Sjaj zauzela je stajalište da je time M.R. povrijeđeno pravo iz čl. 18. st. 1. Ustava RH jer se ona nije mogla žaliti na pojedinačni akt državnog tijela.

6. Dana 20. prosinca 2011. godine Pravobraniteljica je udruzi dostavila upozorenje i preporuku Središnjoj službi HZZ-a čime je prihvatila predstavku udruge Sjaj da je korisnici M.R. povrijeđeno pravo na žalbu protiv pojedinačnog akta državnog tijela iz čl. 18. st. 1. Ustava RH jer se odredbe Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju ne mogu promatrati odvojeno od proceduralnih pravila istog zakonskog propisa. Pri tome je Pravobraniteljica Središnjoj službi HZZ-a preporučila izda svim područnim službama jasne i nedvosmislene upute o postupanju u slučajevima rješavanja o priznavanju prava na profesionalnu rehabilitaciju. Također, zatražila je i očitovanje HZZ-a o eventualnim preprekama za provođenje rečenog zakonskog propisa.

7. Dana 16. siječnja 2012. godine Središnja služba HZZ-a uputila je očitovanje na prethodno opisano upozorenje i preporuku Pravobraniteljice i u bitnom navela da je u slučaju gđe. M.R.:
- postupano na temelju čl. 26. Zakona o posredovanju pri zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti te mjerodavnih odredaba Zakona o općem upravnom postupku, mijenjajući time očitovanje u odnosu na raniju tvrdnju da je u tom predmetu postupano po čl. 6. Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom (očitovanje od 11. kolovoza 2011.) te

- da je upravni postupak u predmetu gđe. M.R. riješen neposredno.

8. Udruga Sjaj proučila je očitovanje HZZ-a, usporedila mjerodavne zakonske propise i ispitala praksu Upravnog suda Republike Hrvatske te je utvrdila slijedeće:

- da je odredba iz čl. 26. Zakona o posredovanju pri zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti djelomično istovjetna odredbama Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom, čime je zakonodavac doveo do zablude o mjerodavnoj primjeni propisa;

- da je bez obzira na zbunjujući zakonodavni okvir, HZZ trebao odrediti Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom kao mjerodavan propis sukladno odredbi iz čl. 6. st. 3. Zakona o općem upravnom postupku;

- da niti po odredbi iz čl. 26. Zakona o posredovanju pri zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti te odredbama iz čl. 6. i 7. Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom HZZ nije bio ovlašten neposredno rješavati u upravnom postupku na temelju čl. 48. Zakona o općem upravnom postupku;

- da „mišljenje“ Odsjeka za profesionalno usmjeravanje i obrazovanje nema obilježja rješenja iz čl. 98. st. 1. Zakona o općem upravnom postupku;

- da je HZZ bio dužan, bez obzira po kojem je propisu postupao u predmetu gđe. M.R. donijeti rješenje sukladno čl. 96. st. 1. Zakona o općem upravnom postupku, a da to nije učinio;

- da gđa. M.R., s obzirom da nema dokaza da je uredno podnijela zahtjev za profesionalnu rehabilitaciju, iako je HZZ postupao kao da je takav zahtjev podnijela, ne može sa pravnom izvjesnošću postupiti prema čl. 101. st. 3. Zakona o općem upravnom postupku te izjaviti žalbu odnosno pokrenuti upravni spor.

Udruga je putem elektroničke korespondencije dostavila zamjenici Pravobraniteljice za osobe s invaliditetom dana 3. veljače 2012. godine svoja opažanja.

Tu treba, zaključno, dodati i činjenicu da je korisnica M.R. na preporuku udruge Sjaj bila upućena u program udruge „Svitanje“ kako bi se povećale njezine mogućnosti za zapošljavanje i da je u svojoj službenoj korespondenciji Pravobraniteljici za osobe s invaliditetom Hrvatski zavod za zapošljavanje naveo kako je ona bila izuzetno motivirana za edukaciju u udruzi „Svitanje“, a da bi s druge strane ta ista državna ustanova ocijenila M.R. kao nesposobnu za obavljanje bilo koje vrste posla i preporučila joj umirovljenje te joj pritom uskratila i ustavom zajamčeno pravo na žalbu protiv takve ocjene. U isto vrijeme dok je Hrvatski zavod za zapošljavanje bio partner programu namijenjenom za povećanje zapošljivosti osoba s duševnim smetnjama, čak i u slučaju zajedničke korisnice, postupanje tog Zavoda rezultiralo je praksom koja je potpuno kontradiktorna samim ciljevima tog programa.

Ishod: Očekuje se daljnje postupanje Pravobraniteljice za osobe s invaliditetom.

4.1.2. Diskriminatorno postupanje policijskih službenika

Tijekom svibnja 2011. godine udruga Sjaj zaprimila je nekoliko anonimnih dojava osoba koje su se požalile na postupanje policijskih službenika tijekom sigurnosnih provjera u povodu dolaska Svetog Oca. Radilo se o osobama koje su živjele na trasi prolaska Svetog Oca u Zagrebu pa su ih policijski službenici ispitivali boluju li od kakvih duševnih bolesti.

Slijedom tih dojava, dana 30. svibnja 2011. godine udruga Sjaj zatražila je odgovor Policijske uprave zagrebačke u vezi toga da li se ispitanicima prilikom sigurnosnih provjera postavljaju pitanja o duševnim bolestima. Dana 2. lipnja 2011. godine Policijska uprava zagrebačka dostavila je udruzi Sjaj pisani odgovor putem elektroničke pošte, navodeći da su tijekom vršenja terenskih provjera objekata i stanara koji prebivaju ili borave uz trase kretanja Svetog Oca, među ostalime prikupljana i „*saznanja o duševnim bolesnicima, poglavito onim koji su od ranije evidentirani i kao počinitelji kaznenih djela ili prekršaja s elementima nasilja.*“ Ti podaci, navodi PU zagrebačka, su prikupljeni „*isključivo u cilju predviđanja i planiranja postupanja povodom dolaska Svetog Oca i osiguranja njegovog nesmetanog kretanja.*“

Stoga je dana 3. lipnja 2011. godine udruga Sjaj uputila pritužbu Pučkom pravobranitelju zbog sumnje da je opisanim postupkom Policijska uprava zagrebačka postupala protivno odredbama Zakona o suzbijanju diskriminacije.

Dana 26. rujna 2011. godine Pučki pravobranitelj odgovorio je udruzi Sjaj da je Policijska uprava zagrebačka istom dostavila očitovanje u kojem navodi da se opisanim mjerama

policijskog postupanja nisu birali samo građani s duševnim smetnjama, nego su se prikupljali podaci od svih stanara o njihovim eventualnim duševnim bolestima, da je razgovor sa stanarima jedini način na koji su se ti podaci prikupljali te da su svi podaci klasificirani oznakom „OGRANIČENO“ sukladno Pravilniku o tajnosti službenih podataka.

Kako u svojem očitovanju Pučki pravobranitelj nije donio nikakav zaključak o diskriminatornom postupanju, to mu je udruga Sjaj dana 7. listopada 2011. godine uputila predstavku kojom traži da riješi predmet pritužbe. Udruga Sjaj, u odnosu na očitovanje Policijske uprave zagrebačke, zauzela je stav da bez obzira na to što su aktivnosti policije bile usmjerene prema svim stanarima, i dalje postupak policije kojim se te stanare ispituje o eventualnoj anamnezi njihovih duševnih bolesti može biti diskriminatoran po osnovi zdravstvenog stanja odnosno invaliditeta. Pri tome nije od utjecaja to što su prikupljeni podaci klasificirani oznakom „OGRANIČENO“ sukladno važećim podzakonskim propisima, s obzirom da se pravo na zaštitu privatnog života građana ne odnosi samo na zaštitu od pronosjenja tih informacija nepozvanim osobama od strane državnih službenika, nego i pravo na zaštitu od uplitanja državnih (policijskih) službenika u njihovu privatnost. Udruga Sjaj smatra da je Pučki pravobranitelj trebao ispitati razmjernost policijskog postupanja u skladu sa testom proporcionalnosti iz članka 16. Ustava RH odnosno u skladu sa načelima koja proizlaze iz zakonodavstva i prakse Vijeća Europe. Iz toga proizlazi da nije dovoljno utvrditi da su kod uplitanja državnih (policijskih) službenika u privatnost građana postojale zaštitne mjere od otkrivanja njihovih podataka nepozvanim osobama, već je potrebno utvrditi da li je to uplitanje utemeljeno na zakonu, da li za njega postoji opravdani javni interes i da li je ono nužno u demokratskom društvu.

Ishod: Pučki pravobranitelj još uvijek nije dostavio udruzi Sjaj odgovor u vezi rješenja predmeta pritužbe.

4.1.3. Kazneno djelo nesavjesnog liječenja

Dana 25. travnja 2011. godine različiti mediji su objavili da je g. Jozo Skoko iz Zagreba počinio tri teška kaznena djela protiv života i tijela na način da je vatrenim oružjem usmrtio brata i oca te teško ranio susjedu koja ga je zatekla za vrijeme počinjenja prethodno navedenih djela. Iz medijskih izvješća dobivena je informacija da je g. Skoko u vrijeme počinjenja tih kaznenih djela bolovao od shizofrenije te da je neposredno prije toga, dana 23. travnja 2011. godine privremeno otpušten iz Klinike za psihijatriju „Vrapče“ u Zagrebu kako bi mogao uskršnje blagdanе provesti sa obitelji.

Dnevnik „Večernji list“ je dana 27. travnja 2011. izvijesitio o neslužbenim saznanjima u kojima se navodi: „...mlada liječnica nije se usudila pustiti ga pa se ljutiti otac po sina vratio sutradan kada je u smjeni radila mladićeva liječnica. S obzirom na to da se tada J.S. doimao mirnim, popustila je agresivnom ocu i dala pacijentu 'izlaz za vikend'“.

Slijedom toga, udruga Sjaj zatražila je od Pravne klinike Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu pravno mišljenje o eventualnoj kaznenoj odgovornosti liječnika psihijatra u odnosu na opisani slučaj. Dana 12. svibnja 2011. godine Pravna klinika izradila je mišljenje kojim je utvrdila da postoje osnove sumnje da je liječnik psihijatar počinio teško kazneno djelo protiv zdravlja ljudi iz čl. 249. st. 2. u svezi čl. 240. st. 3. Kaznenog zakona na način da je nesavjesno

postupao ne primjenivši pritom sva pravila struke te tako iz nehaja doveo do teškog pogoršanja zdravlja pacijenta. Pravna klinika navela je da osnove sumnje proizlaze iz činjenice da su pojedine socijalne i vitalne indikacije bile dvojbene, a liječnik psihijatar popustio je navodnim željama oca te otpustio pacijenta iz psihijatrijske ustanove bez pomnog promatranja i uzimanja u obzir svih relevantnih okolnosti.

Postupajući po službenoj dužnosti na temelju čl. 204. st. 1. Zakona o kaznenom postupku, udruga Sjaj je dana 24. svibnja 2011. godine uputila Kaznenom odjelu Općinskog državnog odvjetništva u Zagrebu kaznenu prijavu protiv nepoznatih počinitelja, odgovornih liječnika psihijatara Klinike za psihijatriju „Vrapče“ zbog osnova sumnje da su počinili teška kaznena djela protiv zdravlja ljudi na štetu g. Skoke, čije se zdravstveno stanje toliko pogoršalo neposredno nakon otpuštanja iz psihijatrijske ustanove da je počinio tri teška kaznena djela protiv života i tijela.

Ishod: Državno-odvjetnička odluka još nije donesena.

4.1.4. Ostvarivanje prava na osobnu invalidninu

Od 29. rujna 2010. godine udruga Sjaj postupala je prema ranije citiranoj odluci Ustavnog suda Republike Hrvatske kojom je ukinut dio odredbe iz tadašnjeg čl. 55. Zakona o socijalnoj skrbi koji se odnosio na dobno ograničenje za ostvarivanje prava.

U izvještajnom razdoblju udruzi se obratilo 12 korisnika radi ostvarivanja prava na osobnu invalidninu. S obzirom da su slučajevi pretežito istovjetni, u svima se postupalo prema istim procedurama i to na način da su (a) korisnici informirani o pravima iz sustava socijalne skrbi, (b) da je pregledana medicinska dokumentacija korisnika i sa njima obavljen razgovor radi utvrđivanja pretpostavki za ostvarivanje prava na osobnu invalidninu, (c) da je korisnicima izrađen zahtjev za ostvarivanje prava na osobnu invalidninu sukladno utvrđenim pretpostavkama i osobnim okolnostima, te (d) da su korisnici upoznati sa daljnjim postupcima u ostvarivanju tog prava.

U većini slučajeva postupci centara za socijalnu skrb su korektni, međutim, praksa je pokazala da se korektno postupanje veže uz činjenicu da su se korisnici obratili pismenim zahtjevom centrima i da, prema tome, centri moraju provoditi postupak na temelju Zakona o općem upravnom postupku. U drugim slučajevima, kada se korisnici obraćaju centrima za socijalnu skrb, udruga je zabilježila da ih socijalni radnici odbijaju uz obrazloženje da ne mogu ostvariti nikakva prava i takvi korisnici u pravilu odustanu od daljnjeg traženja pomoći.

U jednom slučaju, krajem 2011. godine udruga je zabilježila primjer korisnika kojemu je socijalna radnica čak vratila urudžbirani zahtjev, koji je na sebi sadržavao oznake nadležnog Centra za socijalnu skrb kao zaprimljen predmet, čime u tom centru više, iako je bio zaveden u urudžbenom zapisniku, sam zahtjev nije postojao. Tom zgodom, korisniku je socijalna radnica rekla da ne može ostvariti pravo na osobnu invalidninu i pomoć za uzdržavanje. Korisnika je udruga Sjaj uputila da vrati već zaprimljeni spis u nadležni centar za socijalnu skrb i inzistira da mu isti donese rješenje kojim ga odbija za ostvarivanje navedenih prava. Nakon što je tako argumentirao u centru za socijalnu skrb, socijalna radnica je preuzela natrag već zaprimljeni predmet te ga ipak uputila u postupak za ostvarivanje prava iz sustava

socijalne skrbi. Taj slučaj, kao i drugi primjeri koje je udruga Sjaj opazila u svojoj praksi, pokazuju da je potrebna stanovita upornost korisnika prava iz sustava socijalne skrbi, što je posebno problematično sa osobama s duševnim smetnjama koje su sklone apsolutno vjerovati službenim osobama i imaju poteškoća u obraćanju institucijama te zbog toga često odustanu od inzistiranja na bilo kakvom postupku za ostvarivanje svojih prava.

Poseban problem postoji i u činjenici da tijela vještačenja za ostvarivanje prava iz sustava socijalne skrbi traže, iako čak tako ne propisuje ni sama zakonska norma, da osoba s duševnim smetnjama medicinskom dokumentacijom i svojim zdravstvenim stanjem demonstrira da je njezino zdravstveno stanje tako teško i progresivno da nema mogućnosti oporavka ili osposobljavanja za samostalan život i rad. Zakonska norma iz čl. 76. st. 1. Zakona o socijalnoj skrbi vezuje težinu invaliditeta odnosno oštećenja zdravlja socijalnom dimenzijom na način da to pravo mogu ostvariti one osobe koje imaju poteškoća u uključivanju u život zajednice. Posebno je to problematično za one korisnike koji su u stabilnoj remisiji i nisu se često, ako ikada, bolnički liječili, a svejedno imaju poteškoća u uključivanju u život zajednice jer se njihovo zdravstveno stanje ne doima tako teško u isključivom medicinskom smislu.

Određeni problemi u praksi se javljaju i kod onih korisnika koji nisu skloni svojim liječnicima psihijatrima govoriti o težini zdravstvenog stanja prilikom liječničkih kontrola, već daju radije socijalno prihvatljive odgovore, tako da se medicinska dokumentacija multiplicira sa istim zaključkom, ponekad čak i kroz godine kao npr. „*Subjektivno se osjeća dobro, terapija ista, kontrola za 3 mjeseca.*“ Na žalost, većina medicinske dokumentacije iz redovnih liječničkih kontrola kod korisnika je vrlo slična i pokazuje da liječnici u praksi sa pacijentima provode vrlo malo vremena i ne primjenjuju druge metode radi utvrđivanja i praćenja zdravstvenog stanja svojih pacijenata pa se u pravilu medicinska dokumentacija sastoji od tvrdnji koje je na pregledu iskazao sam pacijent ili se prepisuju zaključci prethodnih kontrola bez da se uopće dublje razgovaralo sa pacijentom odnosno uzeo bilo kakav heteroanamnestički podatak o njegovom zdravstvenom stanju.

Ishod: Među navedenim korisnicima u izvještajnom razdoblju su 4 korisnika ostvarila pravo na osobnu invalidninu. Sveukupno 7 korisnika je u nekoj fazi postupka za ostvarivanje prava na osobnu invalidninu, dok je 1 korisnica odustala zbog osobnih razloga.

4.1.5. Postupanje vjerskih zajednica

Poučena lošim primjerima iz prakse, kada su službenici vjerskih zajednica u Hrvatskoj sugerirali osobama s duševnim smetnjama da prestanu posjećivati liječnika psihijatra i uzimati propisanu terapiju, te da se posvete isključivo molitvi i vjeri, zbog čega bi došlo do pogoršanja njihovog zdravstvenog stanja, udruga Sjaj je dana 14. prosinca 2010. godine uputila svim vjerskim zajednicama registriranim u Republici Hrvatskoj preporuku za postupanje prema osobama s duševnim smetnjama. Preporuka je dostupna u elektroničkom obliku na web stranicama udruge Sjaj.

Ishod: Na preporuku udruge Sjaj pozitivno je odgovorila samo vjerska zajednica Jehovinih svjedoka koji su istaknuli da se slažu sa preporukom i da su u svojoj praksi uvijek nastojali

pomoći članovima s invaliditetom te da se nikada nisu miješali u medicinske aspekte njihovog liječenja.

4.1.6. Edukacija

U direktan rad s korisnicima potpada i edukacija korisnika i članova udruge o njihovim pravima. Tijekom 2011. godine održano je 10 radionica za najviše do 10-15 korisnika po radionici i to na slijedeće teme:

- Invazivni tretmani u psihijatrijskoj praksi;
- Građanska, kaznena i disciplinska odgovornost liječnika za liječničku pogrešku;
- Prava iz sustava socijalne skrbi;
- Poslovna sposobnost i skrbništvo za odrasle osobe;
- Postupak za prisilni smještaj u psihijatrijsku ustanovu;
- Zaštita prava pacijenata;
- Pravo na zapošljavanje i rad.

5. Partnerstva s drugim organizacijama

5.1. Pravna klinika Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Kapaciteti udruge Sjaj posebno su ojačani u smislu pravnog savjetovanja suradnjom sa Pravnom klinikom koja može davati mišljenja o pojedinim predmetima. Usluge Pravne klinike udruga Sjaj koristi kada ima dvojbe u radu sa korisnicima i kada je potrebno dobiti odgovor na specifična pravna pitanja ili kada je korisniku potrebno drugo mišljenje. Pravna klinika, međutim, ne može zastupati korisnike pa je odvjetničko zastupanje osigurano iz sredstava udruge. O suradnji s Pravnom klinikom, udruga Sjaj je sklopila Okvirni ugovor.

5.2. Europska organizacija za duševni zdravlje – Mental Health Europe

Udruga Sjaj redovna je članica Europske organizacije za duševno zdravlje. Koordinator Kristijan Grđan sudjelovao je 2010. i 2011. na obje godišnje skupštine održane u Bruxellesu te održao prezentacije u vezi poslovne sposobnosti i problema institucionalizacije osoba s duševnim smetnjama. Također, koordinator je redovan član Odbora za ljudska prava i duševno zdravlje te organizacije.

Slijedeća godišnja skupština Europske organizacije za duševno zdravlje održat će se u lipnju 2012. godine u Splitu, a koordinator Grđan pozvan je sudjelovati kao predavač u panelu koji se odnosi na psihijatrijsku praksu sa stanovišta ljudskih prava osoba s duševnim smetnjama.

5.3. Svjetska mreža korisnika i preživjelih u psihijatriji (WNUSP)

U studenom 2011. godine udruga Sjaj primljena je u članstvo Svjetske mreže korisnika i preživjelih u psihijatriji (WNUSP) kao redovna članica. Ta je organizacija u svijetu poznata kao ona koja je najviše i uspješno zagovarala prepoznavanje osoba s duševnim smetnjama kao osoba s invaliditetom što se odrazilo i u Konvenciji o pravima osoba s invaliditetom UN-a koju je 2008. godine ratificirala Republika Hrvatska.

5.4. Suradnja s nacionalnim organizacijama

Udruga Sjaj ima partnere i na nacionalnoj razini s kojima se prijavljuje na fondove Europske unije. To su vrijedne organizacije civilnog društva Susret i Udruga za promicanje jednakih mogućnosti (UPIM). Također, putem Zagovaračke mreže (Platforma 112) i Koalicije za život u zajednici, udruga Sjaj surađuje sa organizacijama civilnog društva na različitim inicijativama vezanim uz prava osoba s invaliditetom.

6. Publikacije

Udruga Sjaj objavljuje tiskane i elektroničke publikacije namijenjene osnaživanju osoba s duševnim smetnjama za samozastupanje u zaštiti svojih prava. Sve tiskane publikacije, osim izvješća „Daleko od očiju“, grafički je oblikovao i priredio programski suradnik Mario Perčin, a pravnu literaturu recenzirala je odvjetnica Lovorka Kušan.

6.1. Publikacije objavljene u 2010. godini

Standardi Europskog suda za ljudska prava u pitanjima zaštite osoba s ograničenom ili oduzetom poslovnom sposobnošću publicirane uz prijedlog Zakona o poslovnoj sposobnosti autorice dr. sc. Ivane Radačić – publikacija dostupna u elektroničkom formatu na web stranicama Sjaja.

6.2. Publikacije objavljene u 2011. godini

- 1) Shematski prikaz postupka prisilne hospitalizacije sukladno Zakonu o zaštiti osoba s duševnim smetnjama – poster dostupan u elektroničkom formatu na web stranicama Sjaja;
- 2) Poslovna sposobnost je pravo na život - Praktični vodič za očuvanje poslovne sposobnosti, publikacija dostupna u elektroničkom formatu na web stranicama Sjaja;
- 3) Prava iz Zakona o zaštiti prava pacijenata – elektronička publikacija;
- 4) „Daleko od očiju...“ – izvješće o monitoringu nacionalnih ustanova, publikacija dostupna u elektroničkom formatu na web stranicama Sjaja.

7. Vidljivost

Udruga Sjaj osigurava svoju vidljivost ponajviše putem web stranice. Udruga je proteklih godina koristila web stranicu www.udruga-sjaj.com koja je dugo vremena, sve do početka 2011. godine bila slabo aktivna s obzirom da je njezin programski dizajn bio nepristupačan te da se nisu jednostavno mogli mijenjati i nadopunjavati sadržaji. Tijekom 2011. godine, koordinator Kristijan Grđan samostalno je uspio donekle nadopuniti i promijeniti stranicu, međutim s obzirom da se za to tražilo poznavanje programskih kodova takav rad sa stranicom predstavljao je dodatan teret na već postojeće aktivnosti i oduzimao je dosta vremena. Također, programsko sučelje poslužitelja bilo je zastarjelo pa se nije moglo nadograditi modernijim programskim rješenjima.

Od početka 2012. godine udruga Sjaj ima novu web stranicu www.sjai.hr koju je volonterskim doprinosom izradio web dizajner Hrvoje Fuček, a prilagođena je tako da ne zahtjeva posebna informatička znanja za mijenjanje i dopunu sadržaja stranice. Web stranica

sadrži informacije o udruzi, informacije o aktivnostima, publikacije koje je udruga objavila, i druge izvore informacija, a povezana je sa društvenom mrežom Facebook putem koje posjetitelji mogu komentirati objavljene sadržaje. Također, na društvenoj mreži Facebook postoji grupa udruge Sjaj koja u ovom trenutku broji 110 članova.

Vidljivost udruge je nadalje osigurana njenom prisutnošću u javnosti i to ponajviše kod organizacije javnih manifestacija kao što je Ludi Pride te kroz sudjelovanje u emisijama i davanju izjava za tiskane publikacije.

8. Poteškoće u radu

8.1. Političke prepreke

Prava osoba s duševnim smetnjama marginalna su tema bilo kojoj političkoj strukturi te je razumijevanje da su te osobe također osobe s invaliditetom u Hrvatskoj na vrlo niskoj razini. Statistički podaci iz Registra osoba s invaliditetom Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo pokazuju da osobe s duševnim smetnjama predstavljaju 23,2% od ukupne populacije osoba s invaliditetom, dok npr. usporedno s time podaci Ministarstva zdravstva i socijalne skrbi pokazuju da je tek 0,29% osoba s duševnim smetnjama u 2010. godini primilo podršku za život u zajednici kroz organizirano stanovanje u odnosu na ostale kategorije osoba s invaliditetom. Na stalnom smještaju u domovima socijalne skrbi za psihički bolesne odrasle osobe u 2010. godini je po službenim statističkim podacima bilo je 4.264 osobe te niti jednoj osobi nije bilo moguće organizirati dnevni boravak, dok je dnevni boravak bio osiguran za 1.294 osobe s drugim vrstama invaliditeta. Nejednakost osoba s duševnim smetnjama pred ostalim kategorijama osoba s invaliditetom opće je poznata, ali se uglavnom nastoji prešutjeti. Od političara se u javnosti o problematici nejednakosti osoba s duševnim smetnjama do sada jedina očitovala Mirela Holy (SDP, sada ministrica za okoliš) koja je istaknula¹:

„Ja bih samo htjela reći da su za Kukuriku koaliciju ljudska prava ljudska prava i da nema apsolutno nikakve osnove da unutar diskriminiranih skupina bude dodatne diskriminacije, a to se nažalost događa što se tiče osoba s invaliditetom pa su na neki način osobe koje imaju fizički invaliditet, bez obzira na koliko to može ovako zvučati grozno, na neki način pozitivno diskriminirane u odnosu na osobe sa psihičkim invaliditetom ili sa mentalnim smetnjama i u tom smislu se mi zalažemo za doslovno poštivanje Konvencije o pravima osoba s invaliditetom posebno u dijelu koji se tiče osoba sa psihičkim smetnjama i s nekim mentalnim invaliditetom.“

Zapošljavanje osoba s duševnim smetnjama također je marginalna tema u hrvatskoj politici, zakonodavstvu i praksi. Praksa udruge Sjaj u opisanom slučaju M.R. pokazala je da se Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom ne provodi, a na to ukazuje i činjenica da su osobe s duševnim smetnjama u Hrvatskom zavodu za zapošljavanje kategorizirane kao osobe s teškom zapošljivošću i u pravilu su evidentirane kao dugotrajno nezaposlene pa na tom Zavodu provedu sve dok ne uđu u sustav socijalne skrbi ili mirovinskog osiguranja. S druge strane, osobe s duševnim smetnjama koje su sposobne za određene vrste posla, prisiljene su posao same tražiti na „crnom“ tržištu rada gdje su često neplaćene i iskorištavane te nemaju nikakvu zaštitu od strane države.

¹ Stajališta političkih opcija o Platformi 112 uoči parlamentarnih izbora, 29. studenog 2011.

Za primjer koliko je otežano zapošljavanje osoba s duševnim smetnjama u Hrvatskoj treba ukazati i na činjenicu da je udruga Svitanje uz partnerstvo, među ostalima, i Hrvatskog zavoda za zapošljavanje provela tijekom 2011. godine projekt „Pružanje jednakih mogućnosti za zapošljavanje osoba s invaliditetom zbog psihičkih poremećaja“, pri čemu je važno istaknuti i kao suradnika i Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom. Unatoč vrijednim ciljevima projekta, razrađenom programu, važnim suradnicima i značajnim financijskim sredstvima, projekt nije dostigao očekivane rezultate. Projektom je planirano da će se za obavljanje različitih vrsta poslova, iako pretežito poslova pomoćnih radnika, osposobiti 15 do 30 osoba s duševnim smetnjama te da će se 5 do 10 osoba zaposliti² u Radnom centru ili na otvorenom tržištu rada.³ Na žalost, krajnji rezultati su poražavajući, s obzirom da je tek 5 korisnika upućeno na doedukaciju i da niti jedna osoba nije zaposlena u sklopu programa (osim jedne koja je sama našla posao).⁴

Ovakvi rezultati, na žalost su pokazatelj loše društvene situacije koja izvire iz nerazumijevanja i pogrešnog pristupa prema radnoj sposobnosti osoba s duševnim smetnjama. Naime, potpuno je pogrešno vjerovati da intervencije namijenjene zapošljavanju osoba s duševnim smetnjama trebaju biti usmjerene samo njihovoj rehabilitaciji s obzirom da sustav uopće ne uvažava osobe s duševnim smetnjama kao zapošljivu društvenu skupinu. Visoka prevalencija stigme, uzeta u obzir sa neučinkovitim državnim aparatom, nedostatkom podrške u zajednici i izostankom poticaja za poslodavce, direktni su uzroci otežane zapošljivosti osoba s duševnim smetnjama i to se neće riješiti intervencijama namijenjenim prekvalifikaciji samih osoba s duševnim smetnjama.

Nemogućnost zapošljavanja čini osobe s duševnim smetnjama trajno ovisnima o sustavu socijalne skrbi i drugim državnim potporama, a time je izgubljen i jedan od osnovnih preduvjeta njihovog socijalnog uključivanja. Prepreke vezane uz prepoznavanje prava osoba s duševnim smetnjama duboko su ukorijenjene u državne strukture namijenjene upravo poboljšanju socijalnog položaja ove kategorije osoba s invaliditetom i predstavljaju bitan teret u zagovaranju za bilo kakve reforme.

8.2. Kapaciteti

Udruga Sjaj vrlo je opterećena korisnicima iz sustava socijalne skrbi kojima pomaže u ostvarivanju njihovih prava i za koje se podrška pruža putem programskog područja zaštite ljudskih prava, iako se načelno ne radi o strateški važnim i složenim pravnim predmetima. Udruga je krajem 2010. godine aplicirala Kriznom fondu Insituta „Otvoreno društvo“ da bi mogla otvoriti tzv. „Centar socijalne podrške“, kada bi bila u mogućnosti zaposliti socijalnog radnika/cu za direktan rad sa korisnicima iz sustava socijalne skrbi, ali taj projekt nakon nešto više od godinu dana razmatranja nije prihvaćen. Nadalje, svi državni izvori koji omogućavaju sufinanciranje takvih projekata traže od udruga da već imaju uspostavljene kapacitete, što za udrugu Sjaj u ovom trenutku nije moguće.

² Pod zapošljavanjem se smatra zasnivanje radnog odnosa koji se temelji na Ugovoru o radu.

³ „Pružanje jednakih mogućnosti za zapošljavanje osoba s invaliditetom zbog psihičkih poremećaja“ – Info letak za korisnike projekta.

⁴ „Pružanje jednakih mogućnosti za zapošljavanje osoba s invaliditetom zbog psihičkih poremećaja“ – Radni centar Svitanje: pregled, rezultati i zaključci.

U praksi se povećava broj pravnih predmeta, a za sada udruga surađuje samo sa jednom odvjetnicom koja radi na većini pravnih predmeta u udruzi; to je plativo također nedostatku financijskih resursa, ali podjednako i nedostatku pravnih stručnjaka koji se bave specifično problematikom prava osoba s duševnim smetnjama i koji imaju odgovarajuće iskustvo u zastupanju pred međunarodnim instrumentima.

Programsko područje ljudskih prava u većem je dijelu opterećeno i drugim aktivnostima udruge te programskim područjem socijalnog uključivanja, jer za to ne postoje financijski resursi, osim što djelomično u tom smislu rasterećenje pruža financiranje Nacionalne zaklade za razvoj civilnog društva. Financiranje od strane državnih donatora, stavlja velike administrativne zahtjeve na udrugu koja ponekad više vremena mora provoditi baveći se birokracijom nego radeći s korisnicima što je nažalost odraz i lošeg upravljanja na samoj razini državne uprave na što udruga nema mogućnost utjecati.

Također, udruga ne može koristiti niti volonterstvo u radu s korisnicima s obzirom da sa potencijalnim volonterima mora zbog vrste korisnika sklapati ugovore o volontiranju, a sastavni dio tih ugovora jest podatak da volonter nije kažnjavan za određena kaznena djela. Da bi se to pribavilo, udruga bi po službenoj dužnosti trebala dobiti izvadak iz Kaznene evidencije Ministarstva pravosuđa, što do sada nije uspjela niti u jednom slučaju.

9. Strateški prioriteti za buduće razdoblje

Programsko područje zaštite ljudskih prava mora jačati kapacitete zbog sve većeg priljeva novih korisnika kao i zahtjevnije političke situacije kada se radi o pravima osoba s duševnim smetnjama, posebno u vremenima kriznih socio-ekonomskih turbulencija.

U nadolazećem razdoblju udruga će svoje prioritete usmjeriti prema:

- 1) Jačanju kapaciteta odvjetnika u pružanju pravne pomoći osobama s duševnim smetnjama;
- 2) Vanjskom radu za obuhvat korisnika iz različitih regija u Republici Hrvatskoj;
- 3) Strateškoj litigaciji na predmetima koji su od posebne važnosti za razvoj pozitivnog zakonodavstva i prakse;
- 4) Monitoriranju pružanja socijalnih usluga osobama s duševnim smetnjama;
- 5) Reformi sustava skrbništva za odrasle osobe;
- 6) Reformi sustava socijalne skrbi;
- 7) Zagovaranju prava na život u zajednici; te
- 8) Poticanju osoba s duševnim smetnjama za samozastupanje.